

Rijksdienst voor Ondernemend
Nederland

Powerpoint verzameling van
kennissessie Waterstof deel
3, gepresenteerd door:

Sarah Vaessen,

RVO adviseur waterstof
Afdeling Energie en Innovatie

Alfred Mosselaar,

RVO adviseur waterstof
Afdeling Energie en Innovatie

>> *Duurzaam, Agrarisch, Innovatief
en Internationaal ondernemen*

Werkplan opstellen door CSWW

NWPP Nationaal
Waterstof
Programma

Rijksdienst voor Ondernemend
Nederland

H2@Home

Lianne Mostert / Ben Mureau
(gAvilar/Aalberts)

Aanleiding: ontbrekende richtlijnen en ervaring met H₂ in gebouwde omgeving

- veilig genoeg, volgens huidige standaarden ?
- neveneffecten (geluid)?
- labtesten ✓, veldtest ?
- wel / geen odorant?
- etc.

Behoeftte aan blauwdruk

Project periode:

2020 – 2022

Subsidie-begroting:

1 m€

Projectleiding:

Ben Mureau (Aalberts hydronic flow control)

Lianne Mostert (gAvilar)

h₂@home testplan

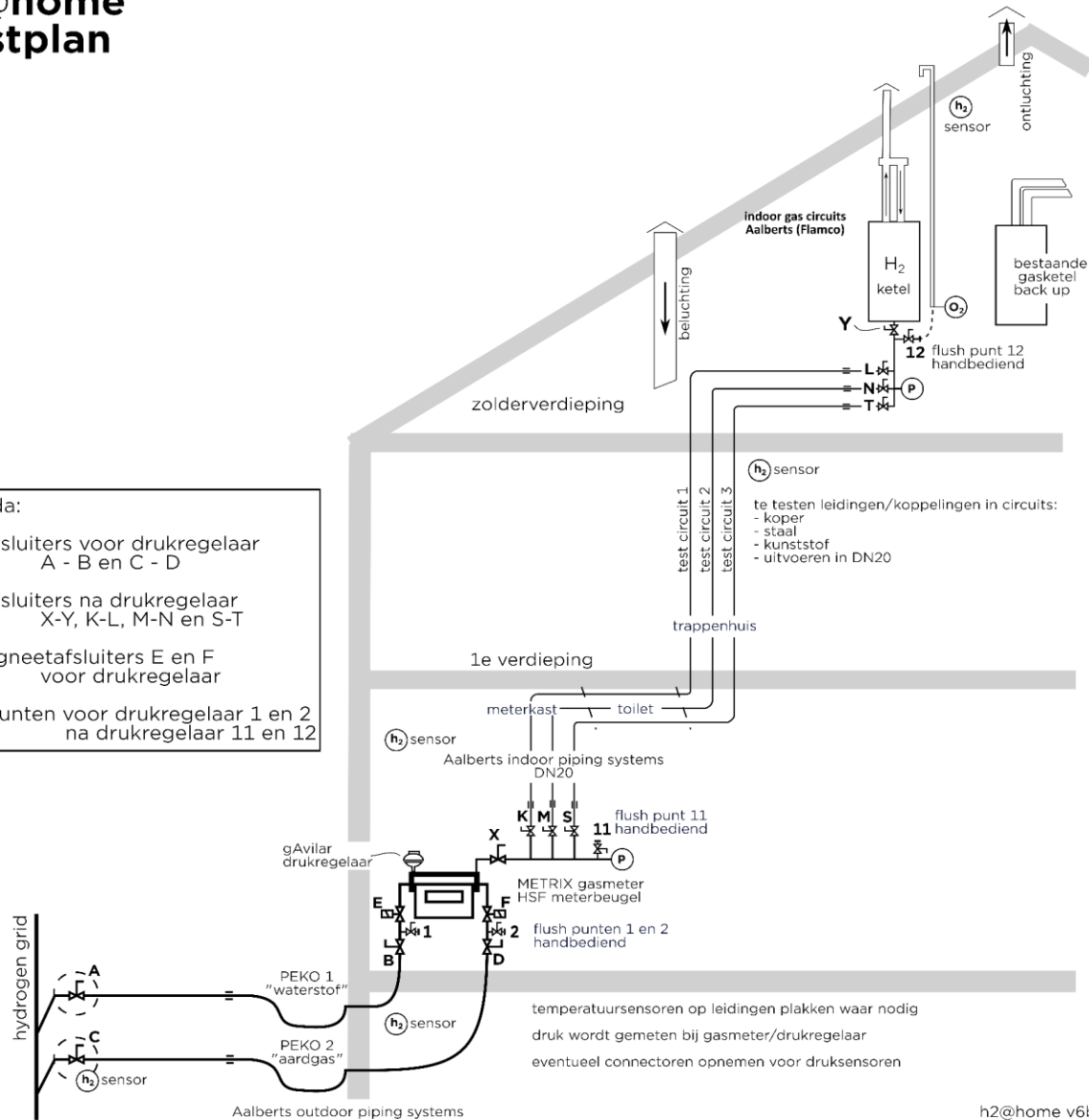
Legenda:

Handafsluiters voor drukregelaar
A - B en C - D

Handafsluiters na drukregelaar
X-Y, K-L, M-N en S-T

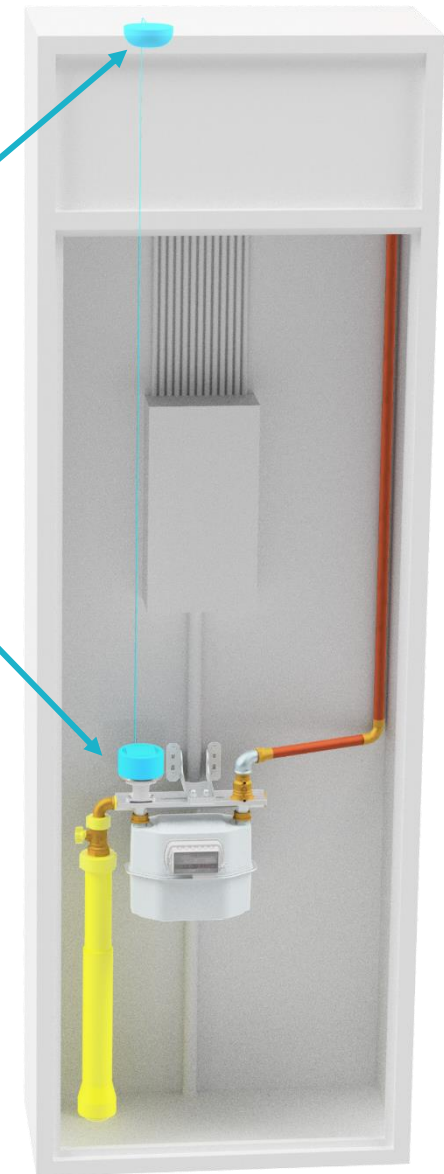
NC Magneetafsluiters E en F
voor drukregelaar

Spoelpunten voor drukregelaar 1 en 2
na drukregelaar 11 en 12

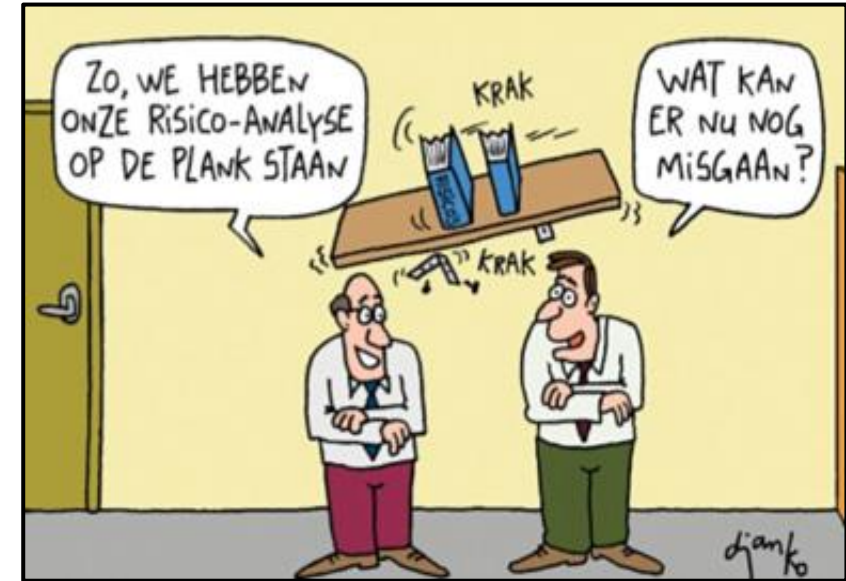
h2@home v6b
FLAMCO
06012021

Sensor
+
afsluiter
+
.....

Resultaten

- Risico-Inventarisatie op ontwerp en proces
  - obv literatuur en (lab-)testen op div. locaties
- Geen technische belemmeringen voor extra zekerheid:
  - spoelen en lektesten van leidingen
  - overmaat aan sensoren
  - gearde binnen-installatie, extra ontluchting

Bevindingen

- Veel onduidelijkheden op risico terrein:
  - Nu overkill aan maatregelen
  - Er mag niets misgaan ivm perceptie
  - Afbouwen maatregelen na/tijdens testfase – validatie (o.a. op basis van werkbaarheid, frequentie & kosten)
- Perceptie H₂ in gebouwde omgeving vaak nog negatief door onbekendheid (Hindenburg-syndroom)
  - Vergunning traject uitzonderlijk lang -> begin tijdig en neem ze mee in het proces

Vervolg / hoe nu verder

- Verkrijgen vergunning om te starten
  - Hogere overheden willen wel
  - Lagere overheden frustreren

- Aantonen dat het veilig kan
  - Eventuele productaanpassingen doorvoeren
  - Welke veiligheidsmaatregelen absoluut noodzakelijk
  - Concept richtlijnen vaststellen

Rijksdienst voor Ondernemend
Nederland

Waterstofwijk Hoogeveen

Willem Hazenberg

Stork

>> *Duurzaam, Agrarisch, Innovatief
en Internationaal ondernemen*

DE MOTOR VOOR TOEKOMSTBESTENDIG WONEN

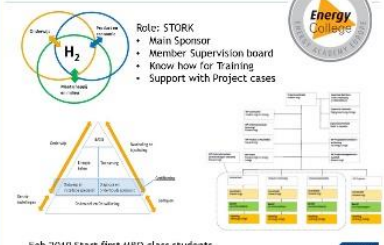
Waterstofwijk Hoogeveen - RVO projectpresentatie 8 Juni 2021
Willem Hazenberg Stork Asset Management Technology
Projectmanager en penvoerder consortium

WATERSTOFWIJK HOOGVEEEN

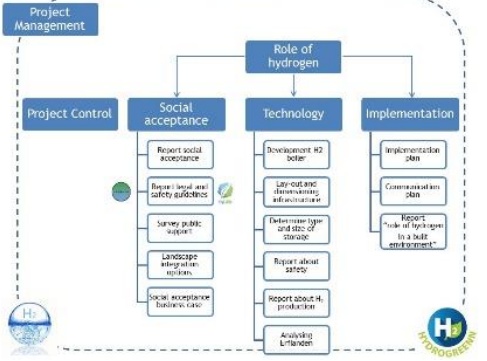
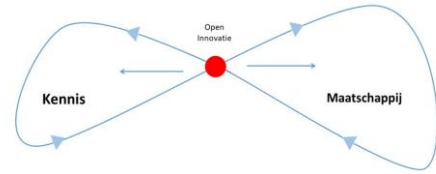

Van kreet tot concreet in 3 jaar

Stork and HYDROGEN MBO Education

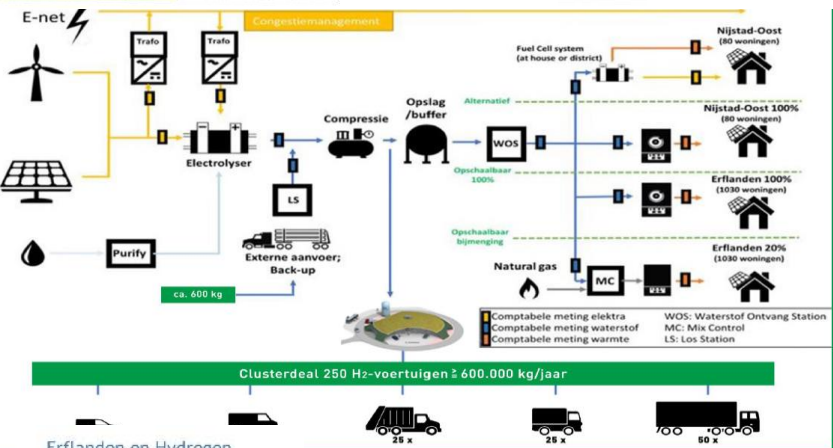
Design sessies Entrance
Project coalitie - RVO plan
Hoogeveen

Gemeente Hoogeveen land
Wat is er in 1 jaar gebeurd in Waterstof

Uitsluitend Naam en naam H2 door WWS
HRM - medewerkers te trainen - opname toelating (MBO/AO/WO) - onderwijs (school) - goede casus - KETENPARTNERS (AI-skilling)
TECHNOLOGIE
- P.O.G. schakelplan woning (NOTENS)
- Rijksweg/loop
- huis/loop/loop
- TECHNISCHE OPLEIDING
- OFF GRID / AUTARIE
- STORAGE/H/brandstof
Eerste bijeenkomst 12-9-17 Delfzijl

INVESTERINGSAGENDA WATERSTOF NOORD-NEDERLAND

Op weg naar emissievrije waterstof op commerciële schaal

Waarom dit project. De innovatie

Groene waterstof kan, als 'all-electric' of een warmtenet geen eerste keuze is, op een veilige manier en gedragen door de bewoners, de Energietransitie vergemakkelijken.

Het toevoegen van een duurzame warmteoptie aan de bestaande portfolio.

Doel van dit project

Doel van dit project, is een ontwerp te maken voor de omzetting van aardgas naar waterstof voor de verwarming van een bestaande wijk in Nederland, met gebruikmaking van de bestaande gasinfrastructuur.

Binnen dit project is primair een (technisch) ontwerp ontwikkeld voor de benodigde 100% waterstof-infrastructuur in een nieuwe wijk en een Waterstofketel. Het uiteindelijke doel is een waterstofoplossing voor de bestaande bouw.

Kerncijfers en TSE 2018 subsidie

Aantal organisaties	22
Mensuren	circa. 20.000 uren
Budget (loonkosten)	Ruim 1 miljoen euro
Man/vrouw kracht	Ruim 60 personen
RVO subsidie	472.359 euro
RVO Projectnummer	TWAS218013

Coördinator en projectmanagement - Consortium/partners

Er waren 22 consortium partijen betrokken en meerdere partners en studenten.

Stork, Willem hazenberg was verantwoordelijk voor projectmanagement en penvoering.

Consortium Waterstofwijk Hoogeveen

ARCADIS

bam

BEKAERT
better together

COGAS

liander

DNV·GL

GasTerra

ENEXIS

gasunie

Gemeente
Hoogeveen

GreenPlanet
today for tomorrow

Hanzehogeschool
Groningen
University of Applied Sciences

Royal
HaskoningDHV

IFV
Instituut
Fysieke
Veiligheid

JP ENERGIESYSTEMEN

REUDO
SUSTAINABILITY

NTRA

NAM

Nedstack
HEM FUEL CELLS

New
Energy
Coalition

provincie Drenthe

STORK
A Fluor Company

Visser & Smit Hanab
bringt energie

projectmanagement - werkpakketten

Project Management

STORK

A Fluor Company

Project beheersing

JP ENERGIE SYSTEMEN

Rol van waterstof

Maatschappelijke acceptatie

Juridisch, veiligheid en normen

Draagvlak

Landschappelijke inpassing

MKBA

Technologie

CV-ketel, woning

Brandstofcel, woning

Infrastructuur

Meting

Opslag en compressie

Externe aanvoer

Conversie

Power plant

Plotplan

Systeem testinstallatie

Utilities

Fall-back scenario

Centrale besturing

SIL Veiligheidsvoorzieningen

Implementatie

Communicatie en draagvlak

Rapport "Rol van Waterstof"

Project financiering

Project Implementatie

Markt model

Meest belangrijke resultaten

- Met de huidige stand van techniek is het mogelijk om veilig een woonwijk op groene waterstof te verwarmen
- De Waterstof CV ketel is ontwikkeld.
- Er is een volledige technisch – economisch en juridisch onderzoek uitgevoerd waar op voort kan worden gebouwd.

Conclusies en bevindingen (is doel gehaald, wat zat er mee, wat zat er tegen)

- **Mee:**

- Inzet organisaties en samenwerking
- Extreme internationale media belangstelling voor project
- Betrokkenheid bewoners

- **Tegen:**

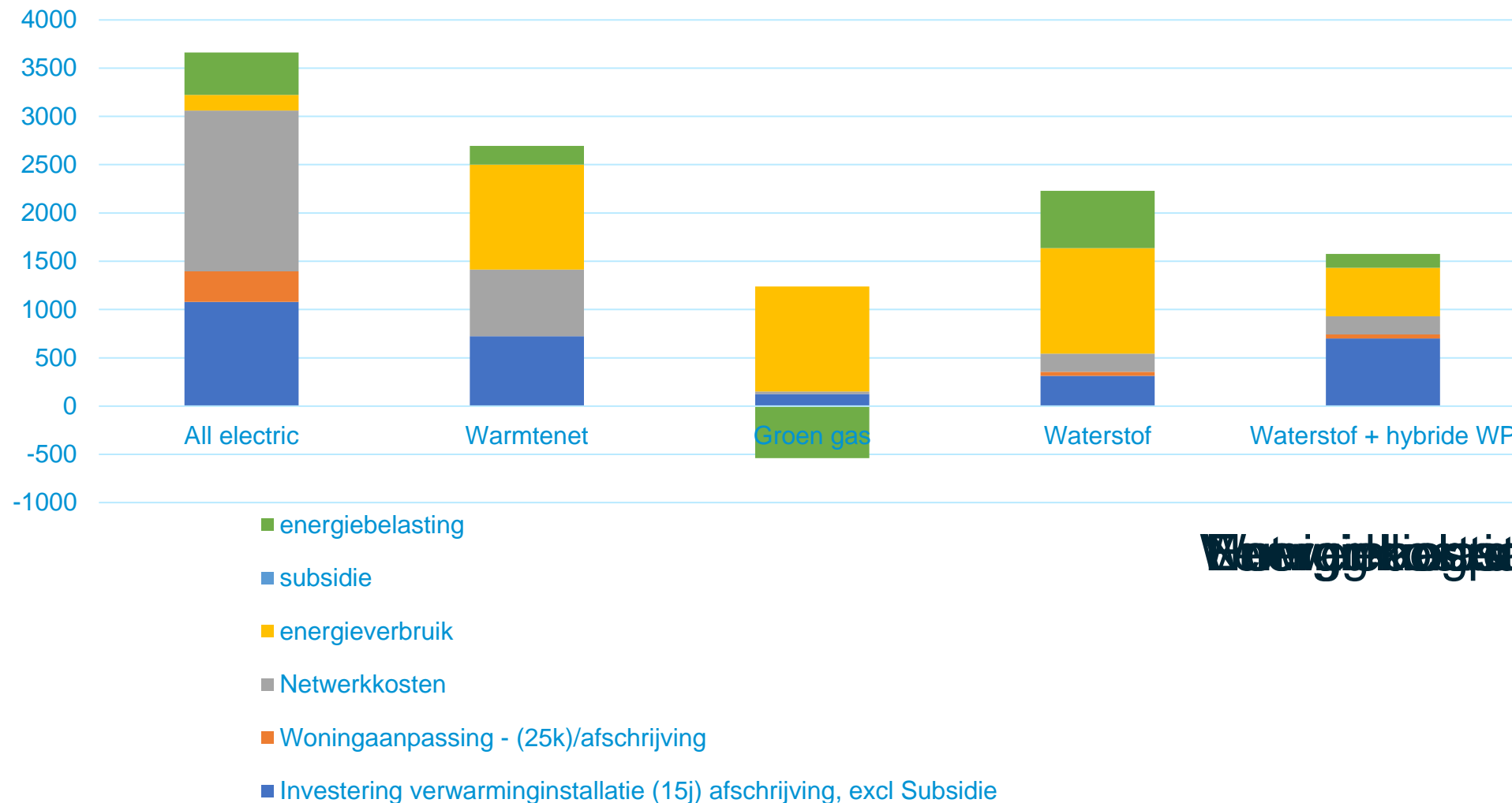
- Afhankelijkheden verschillende werkpakketten vooral juridisch en politieke besluitvorming – vergunningen
- Tijd nodig i.v.m. EU aanbestedingsregels
- COVID 19

Conclusies

- Met de huidige stand van techniek is het mogelijk om veilig een woonwijk op groene waterstof te verwarmen;
- Met de verwachte prijsontwikkelingen van groene waterstof kan dat op termijn gedaan worden tegen acceptabele maatschappelijke kosten;
- Beschikbaarheid van groene stroom voor groene H₂ is een belangrijke randvoorwaarde in opschaling, net als verdere industrialisering van de benodigde technologie;
- Toepassing van groene waterstof in de gebouwde omgeving laat ruimte voor toekomstige opties;
- De uitstoot van NO_x bij verbranding van H₂ in een CV ketel is aantoonbaar veel lager dan gedacht;

Jaarlijkse OPEX kosten bewoner excl. Subsidies installaties

Waterstof is de meest duurzame optie

Aanbevelingen

- Op veel punten moeten we nog leren: **doen = leren**. Pilots zijn daarom tot 2030 van groot belang;
- Integraliteit van de projectaanpak bepaalt de integraliteit van de oplossing;
- Regelgeving biedt ook ruimte!
- Waterstof polariseert, het is nodige maatschappelijk debat te voeren over inzetbaarheid van (groene) waterstof;

Aanbeveling Strategie

- Ga in de wijk de volgordelijkheid af, van geschikt voor warmtenet (veel huizen/km²) of nieuwbouw waar all-electric prima is te realiseren. Daar waar dat niet haalbaar is, kijk dan naar de inzet groen gas en groene waterstof.
- Neem waterstof mee als 1 van de alternatieven bij de regionale warmtestrategie.
- Om de systeemwaarde van waterstofgas te benutten, moet de huidige productiestimulering (push) worden aangepast, met als belangrijkste element een bijmengverplichting waterstofgas voor leveranciers (pull);

Vervolg/hoe nu verder: verder onderzoek; partners nodig; pilot/demo; commercialisatie etc.

Green Deal H2-Wijken

C-234

Green Deal H2-Wijken

Naar praktische toepassing van waterstof als warmtevoorziening in woonwijken

Partijen:

1. De Minister van Economische Zaken en Klimaat, Bas van 't Wout, hierna te noemen: EZK;
2. De Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat, Stientje van Veldhoven, hierna te noemen: IenW;
3. De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Kajsa. H. Ollongren, hierna te noemen: BZK;

Activiteiten na ondertekening intentieverklaring

Bewoners:

- Bewonersavond Erflanden
- Bewonerssessies voorbereiding uitvoering

Uitvraag rollen:

- Marktoriëntatie waterstofleveranciers
- Marktconsultatie waterstof CV-ketel

Projectmanagement:

- Keten overzicht
- Planning
- Business Case
- Risicodossier

Uitbreiding ketenpartners:

- Energie van Ons

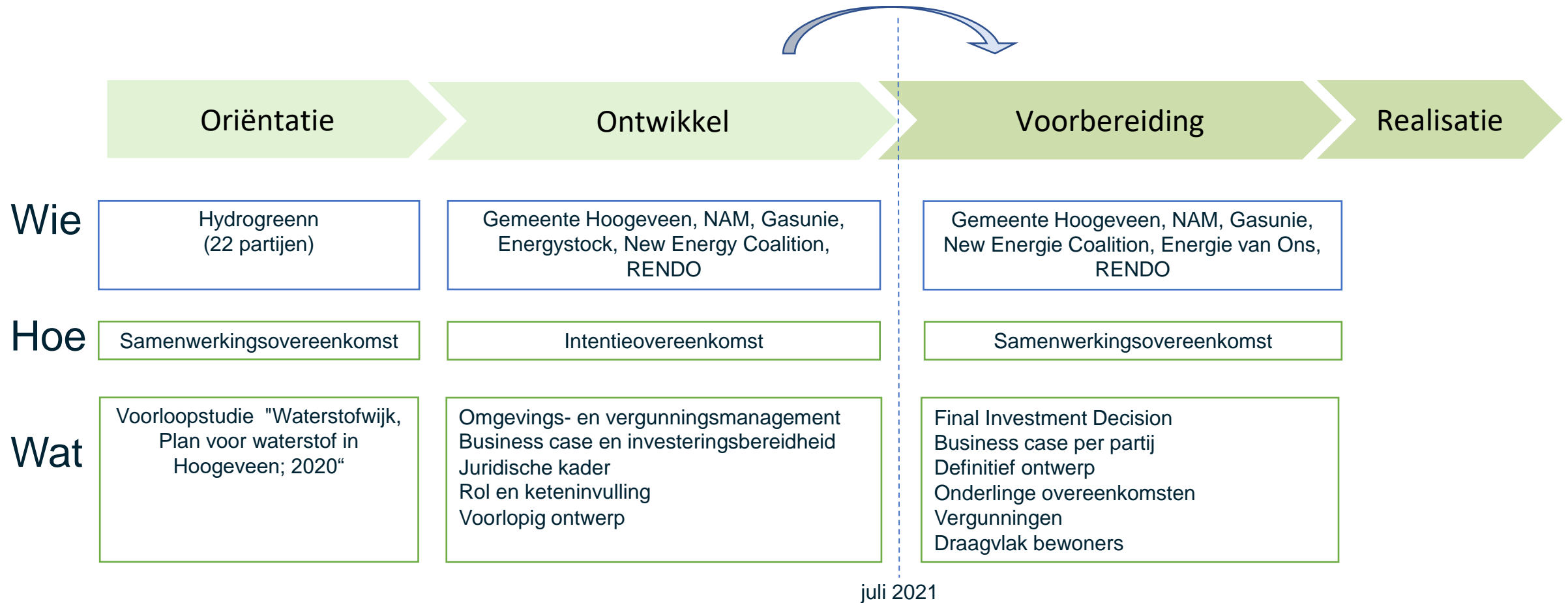
Voorlopig ontwerp:

- Distributienet
- Losstation en GOS
- Installatie nieuwbouw woning
- Inrichting voorkeurslocatie

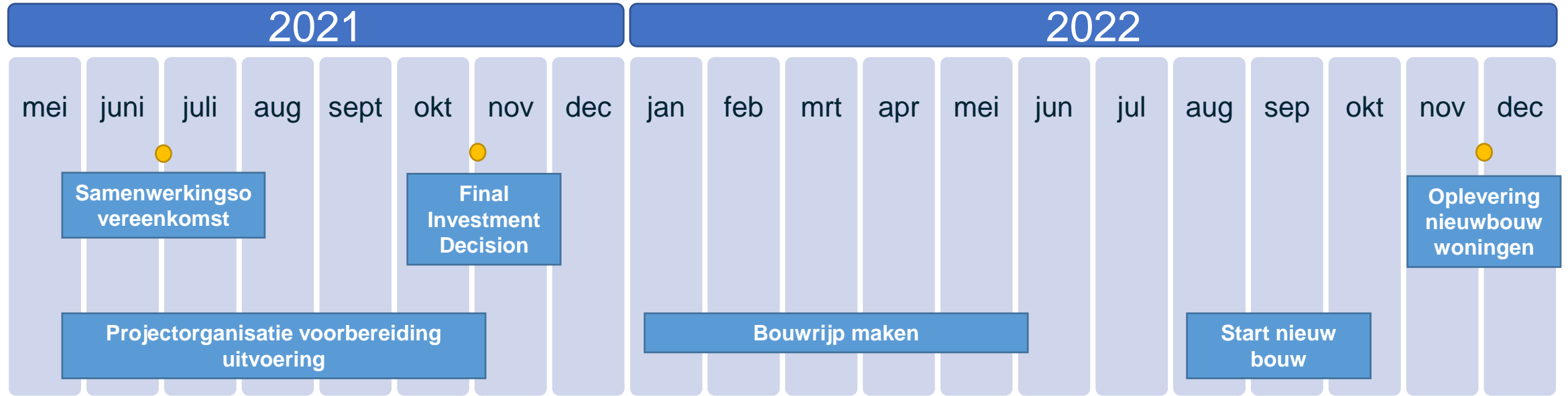
Omgeving - en vergunningen:

- QRA – voorkeurslocatie
- Botsproef met veiligheidsregio en RUD
- Gesprek eigenaren – voorkeurslocatie

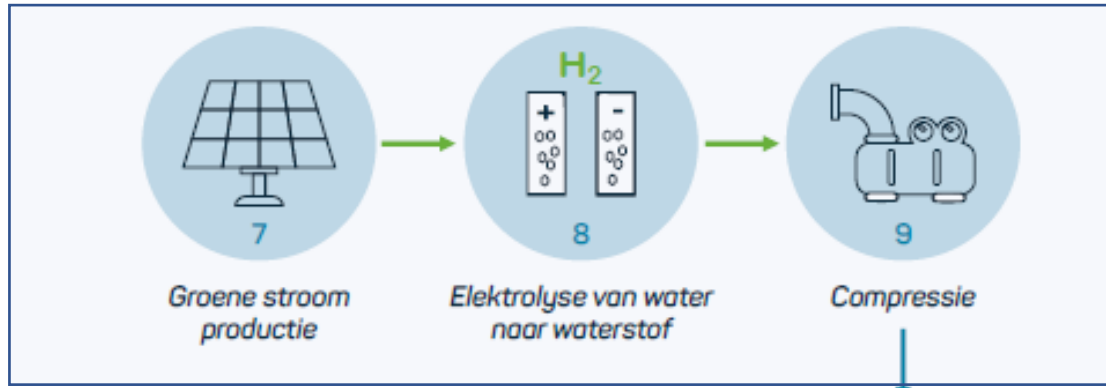
Volgende projectfase

Planning Nijstad-oost

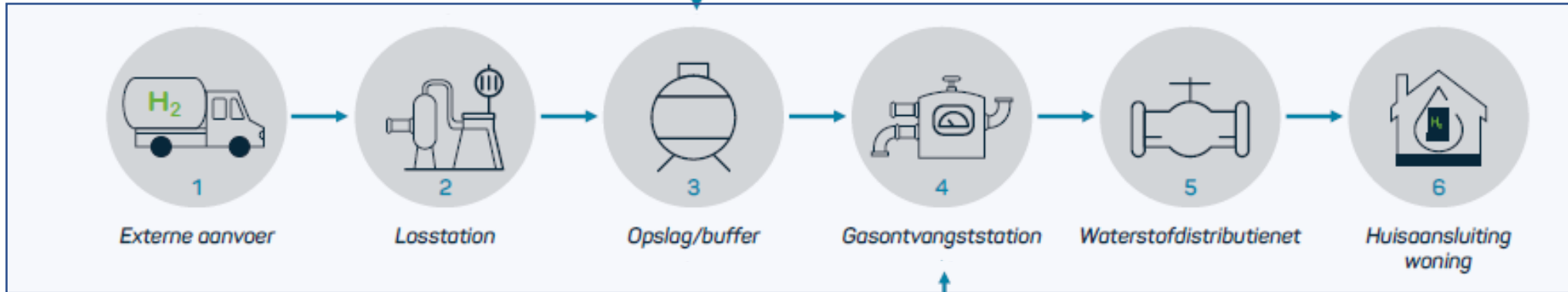

Systemfasering (I, II en III)

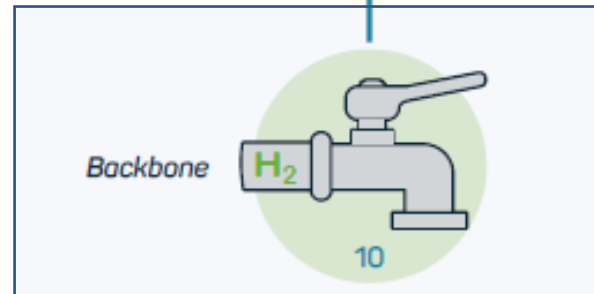
Systemfase 2

Verdere uitbreiding Erflanden
Tot +/- 290 woningen
2024

Systemfase 1

Nijstad-oost + eerste
woningen Erflanden
+/- 110 woningen
2022/2023

Systemfase 3

Verdere uitbreiding Erflanden
> 2027

Voorbeeld woningfasering: wat lijkt technisch mogelijk?

Fase 2: Erflanden
Bestaand bouw
6 woningen
2023

Fase 3: Erflanden
Bestaand bouw
95 woningen
2024

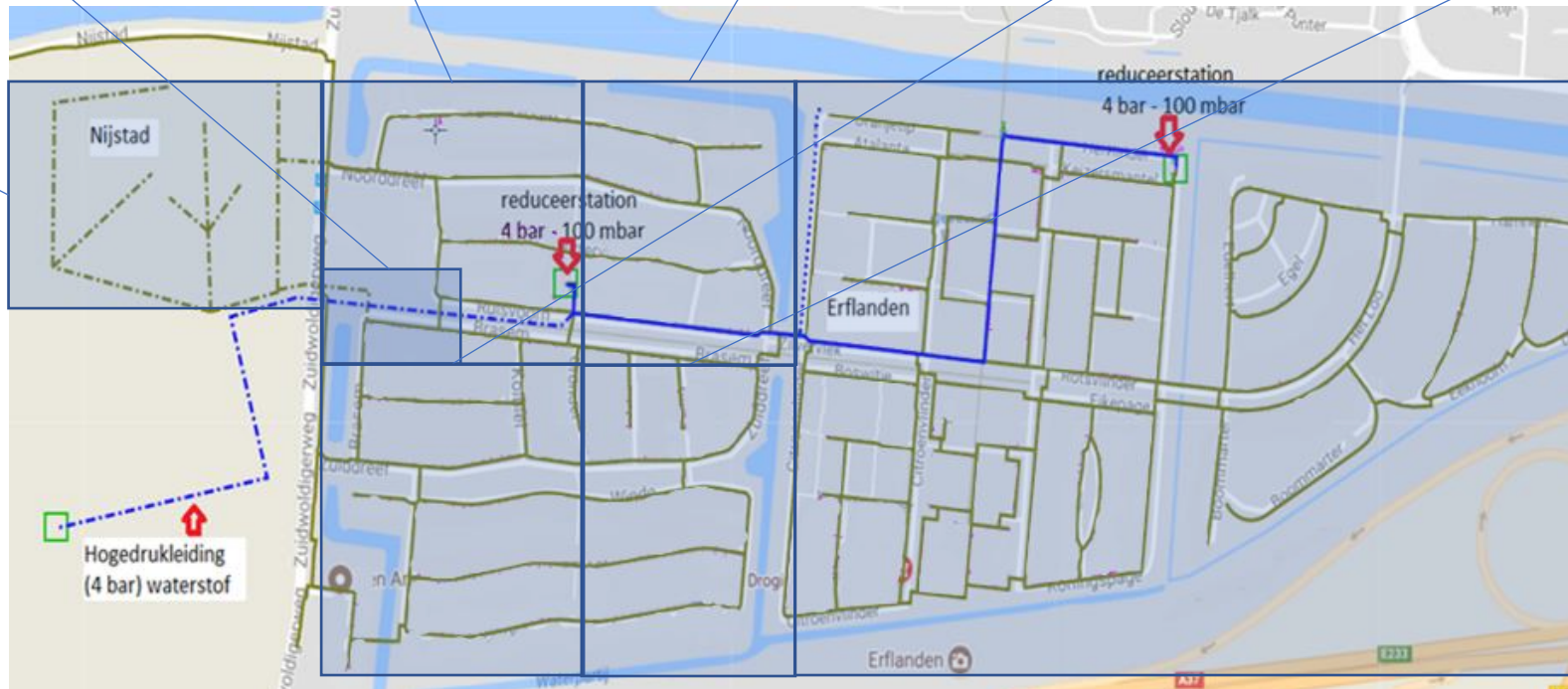
Fase 4: Erflanden
Bestaand bouw
193 woningen
2025

Fase 5: Erflanden
Bestaande bouw
303 woningen
2026

Fase 6: Erflanden
Bestaande bouw
418 woningen
2027

Fase 1: Nijstad-oost
Nieuwbouw
80 woningen
2021/2022

Fase 7: Erflanden
Bestaande bouw
> 420 woningen
> 2028

Links naar publieke rapporten

[Plan van aanpak waterstofwijk Hoogeveen](#)

[Indicatieve MKBA waterstofwijk Hoogeveen](#)

[Risico inventarisatie waterstofwijk Hoogeveen](#)

[Public Support for Hydrogen-Powered Housing - MSc thesis Thijs Meeuwissen](#)

[CO2 Ketenganalyse groene waterstof voor ruimteverwarming](#)

[Media aandacht waterstofwijk Hoogeveen](#)

Contact info

Willem Hazenberg

Senior Consultant

Stork Asset Management Technology

willem.hazenberg@stork.com

www.stork.com

+31620973851

<https://www.linkedin.com/in/willemhazenberg/>

A Fluor Company

Rijksdienst voor Ondernemend
Nederland

Hydrogen Heating studies

Sander Mertens

De Haagse Hogeschool

>> *Duurzaam, Agrarisch, Innovatief
en Internationaal ondernemen*

8 juni 2021

dr.ir.ing. Sander Mertens
Lector energy in transition
De Haagse Hogeschool

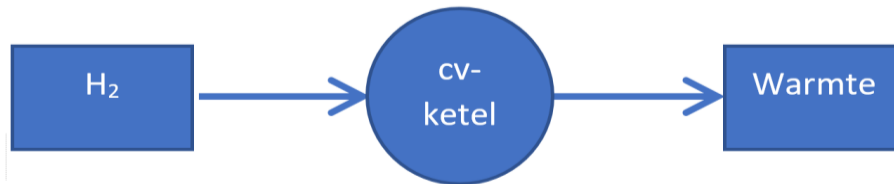
HYDROGEN HEATING STUDIES

Eerste onderzoeksresultaten en bevindingen TWAS119013

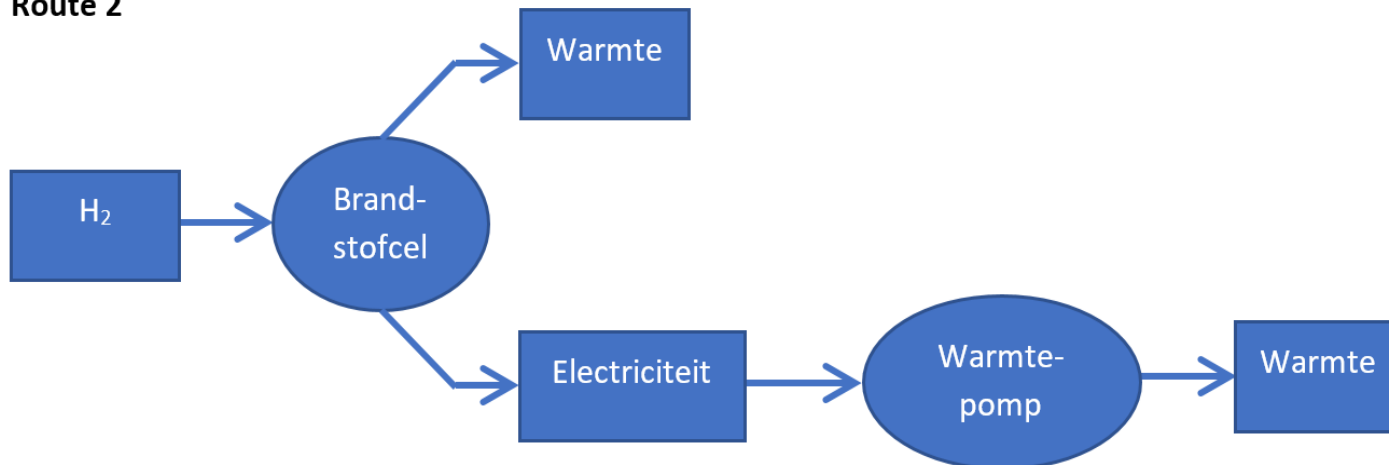
DE HAAGSE
HOGESCHOOL

De aanleiding

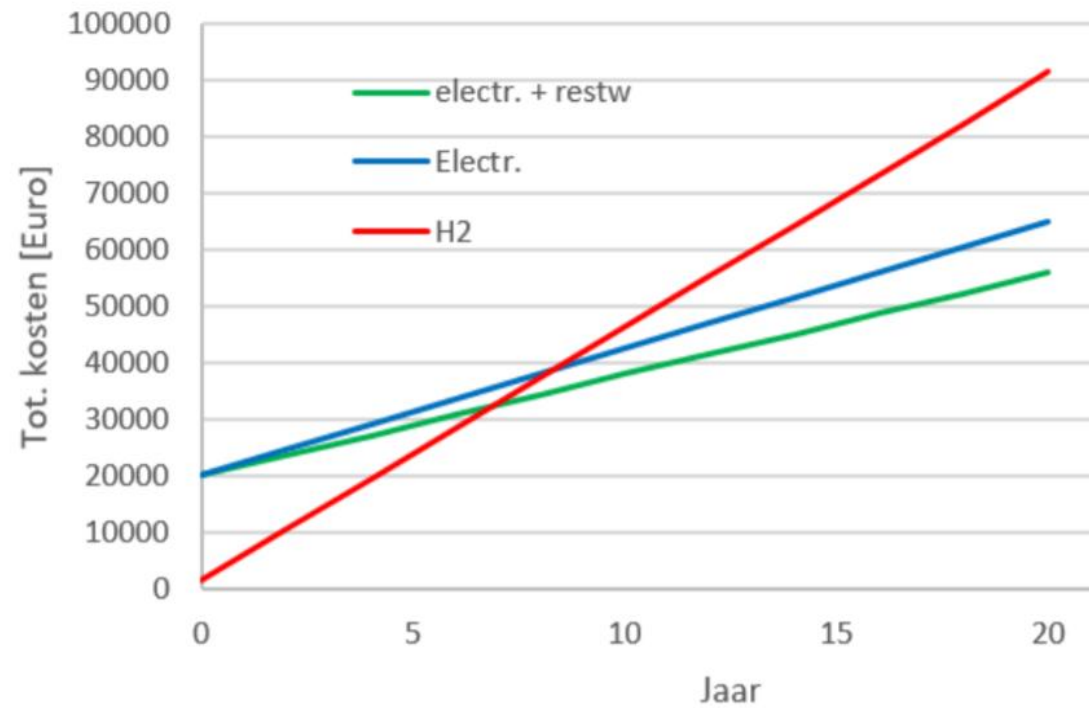
Route 1

Route 2

De aanleiding

Consortium

Stichting Hoger Beroepsonderwijs Haaglanden – De Haagse Hogeschool

TU Delft – vakgroep EnergyTechnology van faculteit 3ME

Hogeschool Arnhem Nijmegen

Accenda

Van Dorp

Flamco

The Green Village

De status

- Er wordt hier en daar geëxperimenteerd, maar nog weinig met transparant met eventuele metingen, dus vooral PR
- Er is momenteel één BrandstofCel (BC) met normale levertijd en één H2-ketel die bemeten mag worden
- Er is geen duidelijk plan met data vanuit de industrie
- Publieke issue is veiligheid, zien we ook op TGV

- =>

- Dus misschien 2022-2023 veldtesten, maar onzeker

Gebruik voor verwarmen

- Publieke opinie
  - Artikel Trouw* verbieden H2-ketel want inefficiënt (Ferrari is ook niet verboden omdat hij veel benzine gebruikt)
  - Alleen gebruiken voor zwaar vervoer/industrie (wat niet anders kan)
- =>
- H2 gebruiken waar het nodig is:
  - piekmomenten (die zijn duur en dat is H2 nu ook nog) en geen baseload en
  - omzetten met BC-WP combi ipv H2-ketel?

Efficiency

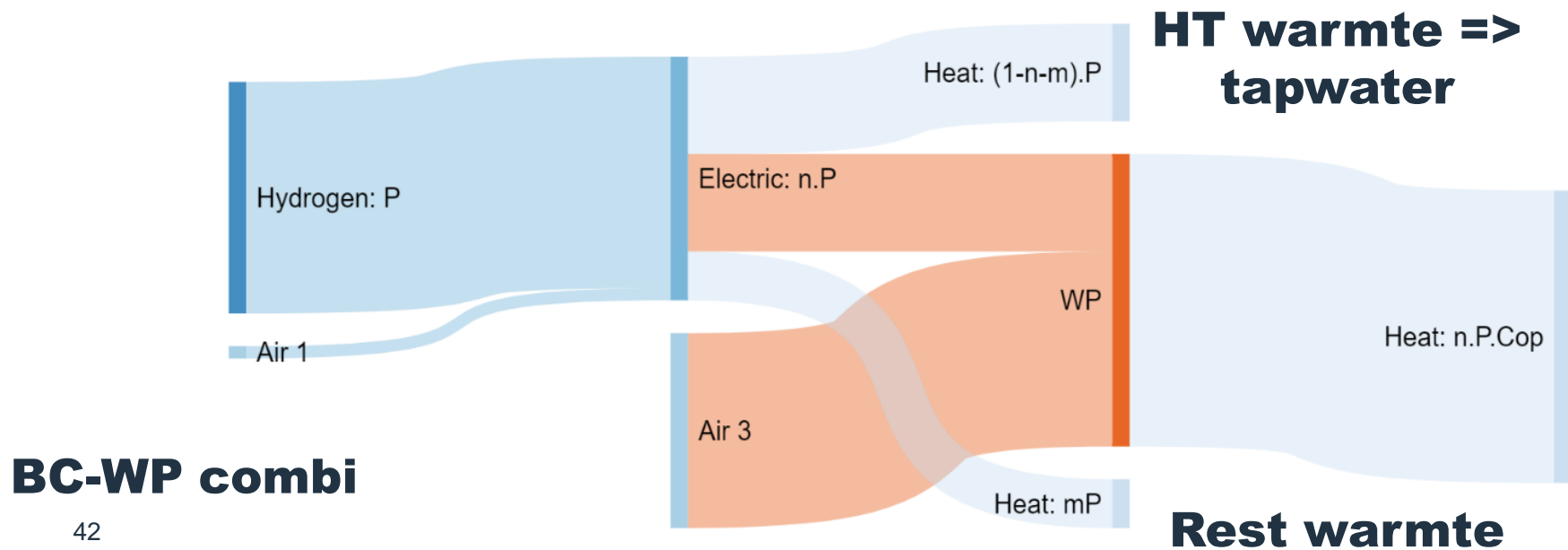
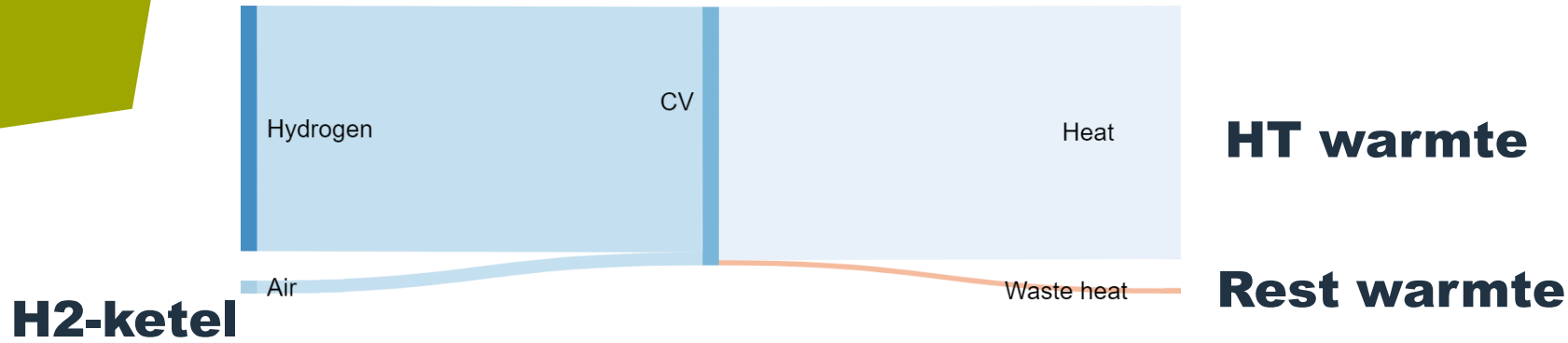
- BC normaal ingezet op hoge efficiency (=elektrische). Bij ons niet ivm gebruik warmte en elektriciteitsvraag =>
  - andere/ goedkopere BC?
- HT (BC) en LT (WP) afgifte benutten en zo veel mogelijk bruikbare warmte benutten
  - dwz niet ? de afgewerkte zuurstofarme en waterdamprijke warme lucht
  - Watergekoelde BC?
- BC moet redelijk continu vermogen leveren (efficiency), dus opslag nodig van warmte (en elektriciteit?)

Configuratie ideeën

1. BC HT warmte voor Tapwater en LT warmte WP voor ruimteverwarming
  2. HT warmte BC
  3. HT warmte BC als temperatuur-boost voor LT warmte WP
- etc

H2-ketel versus BC-WP combi

C_{OP}	η
5	0.4 (0,15)
4	0.45 (0,18)
3	0.51 (0,23)

LT warmte => ruimteverwarming

Projectplanning

1. Praktijk testen BC en WP en modelleren tot digital twin bij consortiumpartner Accenda
2. Simuleren configuraties via digital twins
  - Gewenste efficiencies?
  - Gewenste vermogens?
  - Gewenste warmteopslag?
  - ...
3. Test op The Green Village. Configuratie?